

Oxf. 903:923.4:908.1

NARODNO GOSPODARSTVO — KMET IN KMETIJA

Jože KUMER*

Izvleček:

Glede na specifičnost obravnavane problematike, ko je kmetija temeljna proizvodna in družbena celica, njeni ljudje neposredni delavci, ki samostojno odločajo o proizvodnem načinu in naložbah, ob tem pa je obseg njihovega znanja, osebnih interesov in zavesti v zelo širokem razponu, prav tako pa tudi njihova gmotna podlaga in socialna varnost, se v razpravi omejujem na opredelitev pojmov in načelne usmeritve o tem, da je nujno ohraniti tradicionalno izoblikovani način gospodarjenja med kmetijskim in gozdarskim delom proizvodnje na hribovsko-visokogorskih kmetijah.

NATIONAL MANAGEMENT — THE FARMER AND FARMSTEADS

Jože KUMER*

Abstract:

On the basis of the specific nature of the theme, when the farmstead is the basic productional and social cell, its people direct workers who make independent decisions about the means of production and investment and, at the same time, it is the extent of their knowledge, personal interest and awareness within a very wide span, as well as their material base and social security, I limit myself in the discussion to a definition of terminology and a clear orientation into the need to preserve traditionally formed methods of management between the agricultural and forestry parts of production in high mountain farms.

*mag. Jože KUMER, dipl. inž. agr., dipl. ekon., Gozdno gospodarstvo Nazarje, Mozirje, Loke 60.

UVODNA RAZMIŠLJANJA

V svetu že dolgo, posebno pa v novejšem času, zavzeto iščejo primerno gospodarsko obliko združitve ali dopolnjevanja kmetijskega in gozdarskega dela proizvodnje. V slovenskem alpskem in predalpskem svetu je takšna oblika gospodarjenja, ki je značilna tudi za naše gozdnogospodarsko območje, posebno pa za Zgornjesavinjsko dolino, že od nekdaj uveljavljena. To so naše hribovske in visokogorske samotne kmetije. To je vsekakor izvirna oblika kmečkega gospodarjenja, ki ga je treba negovati in ohranjati.

Viri, ki so na voljo: delo (ki ga lahko opravljajo kmečki ljudje), delovna sredstva in zemljo je treba dopolnjevati in kombinirati med izbranimi načini rabe zemljišč. Prehodov gozdnih zemljišč za kmetijsko proizvodnjo je danes sicer razmeroma malo, v preteklosti pa je bil to ustaljen način gospodarjenja, ki je rabil čisti avtarkiji kmečkega gospodarstva.

Naravni viri so podlaga za delovanje transformacijskega procesa, rezultat tega procesa je mogoča proizvodnja. Vendar, koliko bolj se približujemo mogoči proizvodnji, toliko več destabilizacijskih elementov je vnešenih v naravni sistem, toliko višja je za to proizvodnjo cena, čeprav so družbenogospodarski stvarni cilji lahko idealno uresničeni (ko je cilj le določena stvar oziroma produkt v določeni količini). Samo uresničevanje stvarnih ciljev v običajnih gospodarskih razmerah ni ekonomsko opravičljivo, če je cena za to proizvodnjo previsoka. Zato je pri tem bistvena trajna, optimalna proizvodnja — ob sočasnem doseganju ustrezne rentabilnosti zemljišč.

Tržni način proizvodnje in sodelovanje v vsestranski menjavi dela — pri tej naj se menjujejo različni proizvodi, ki se povečini proizvajajo tam, kjer je najugodnejše, zahteva determinirano rabo zemljišč in nenehno zviševanje produktivnosti dela. Produktivnosti pa ni mogoče zviševati brez ustrezne tehnične opremljenosti. Ker imamo opravka s številnimi samostojnimi proizvodnimi enotami in ljudmi z različno stopnjo družbene zavesti, strokovne usposobljenosti in razgledanosti, sta ustrezno družbeno ozračje in organizacijski model, ki naj motivirata te ljudi za optimalno mogočo (lahko tudi maksimalno) proizvodnjo, nujno, zato, ker je osnovni proizvodni dejavnik — zemlja v zasebni lasti, tržni presežki pa so družbena kategorija. Če gledamo kmetijo iz tega zornega kota, potem je ta ne le delovno mesto, kjer kmet združuje sredstva, ki so in bodo v družbeni lasti. Stopnja družbenega vpliva nad proizvajalnimi sredstvi je namreč tem večja, čim bolj je zasebni proizvajalec usmerjen v tržno proizvodnjo. Čim višji bo delež družbene lastnine nad temi sredstvi, tem bolj bo postajal dohodek s kmetije družbena kategorija; zato mora kmet že zdaj upravljati tisti del dohodka, za katerega je prispeval svoje delo in sredstva. Vendar, čim bolj je kmet usmerjen v tržno proizvodnjo in čim bolj je specializiran, tem bolj je odvisen od naših neurejenih družbenoekonomskih mehanizmov, tem bolj izgublja svojo identiteto.

Kmet kot lastnik in upravljalec svojega kombiniranega kmečkega gospodarstva je razpet med kmetijsko in gozdarsko temeljno organizacijo združenih kmetov, ki sta vključeni vsaka v svoj panožni poslovni sistem. Vendar je neko povezanost mogoče in nujno doseči z oblikami in metodami dela strokovnega osebja in s povezanim informacijskim sistemom. Podružbljanje zasebne proizvodnje s poglobljanjem samoupravnih odnosov prinaša s seboj različna vprašanja, in če se omejim samo na bistveno od njih, se le-to glasi: Kako povezati zasebne proizvajalce v dovolj čvrst poslovni sistem, ob neokrnjeni osebni integriteti lastniške miselnosti, ki bo v celoti zadostil njihovim interesom, družbenim potrebam in ciljem organizacije? Pot iz tega ni enolična.

Pogoji gospodarjenja družbenih gospodarstev in kmetij so namreč v marsičem različni. Najpomembnejša prednost družbenega sektorja je velikost in boljša, racionalnejša opremljenost, prednosti večine kmetij pa so: zavzetost za delo, smotrnejša poraba materialov, vestnost pri ravnanju s stroji ter večji osebni interes za uspeh gospodarjenja. Naštete prednosti enega ali drugega sektorja se kažejo v višini novo ustvarjene vrednosti. Družbeni sektor godpodari boljše tam, kjer se približuje industrijski proizvodnji, tam kjer je potrebno individualno obravnavanje, pa kmetije — seveda, če so ljudje stimulirani, da ostanejo in delajo na kmetiji.

Kmetova pripravljenost za sodelovanje je že dolgo očitna. Posebno je izražena v temeljnih organizacijah kooperantov in podobnih asociacijah, ki naj delujejo po načelih zadrugištva. Tako je mogoče opraviti marsikatero nalogo in skupno naložbo (cesto), ne da bi to krnilo osebno svobodo.

SPECIFIČNOST ZEMLJIŠKE LASTNINE IN KAKO JO PRESEČI?

Že Marx je menil, da bi celo kapitalistu, kot lastniku delovnega orodja in najete delovne sile bolj ustrezala nacionalizacija zemlje, čeprav se je docela zavedal, da meščanska družba tega cilja ne more uresničiti. Na vlogo zemljiške lastnine je gledal, kot na sicer močno oviro pri napredku družbe, vendar pa kot na manj pomemben dejavnik. Pri določanju družbenogospodarske narave proizvodnje sta bila zanj pglavitna dejavnika tehnološka struktura in lastninska narava sredstev za delo.

Kautsky, ki je od vseh najbolj temeljito obdelal agrarno vprašanje, poudarja, da je mogoč prehod od kapitalističnega načina proizvodnje na socialističnega brez razlastitve kmečkih posestnikov. To primerja z obrtjo (drobnim gospodarstvom) in predvideva, da socialistična družba ne temelji na popolnem propadu le-te, pač pa da bo zaradi vedno višje splošne, tehniške, estetske in umetniške razgledanosti ljudi (in njihovih potreb) povzročila razcvet mnogih drobnih dejavnosti — to pa bo imelo popolnoma drugačen družbeni pomen. Vsak tak drobni proizvajalec se bo torej moral prilagoditi organizmu družbene proizvodnje in se vanj včleniti, ter kljub osamljenosti, postati družbeni delavec. Enako bo potekal tudi kmečki razvoj. Mala kmečka posestva, ki opravljajo v gospodarskem življenju pomembne naloge, bodo po-

stala prav tako členi družbene proizvodnje, čeprav bodo ostala še dalje navidezno osamljena (in samostojna). Kautsky pravi: „Če je zemlja, ki jo obdelujejo, zasebna ali državna, utegne biti precej vseeno. Odvisno je od stvari, ne od imena, od gospodarskih uspehov, ne pa od pravnih kategorij.“¹ Dalje še meni, da mora biti delavski razred zelo zainteresiran, da uredi kmetovo delo kolikor mogoče produktivno, da mu torej preskrbi najboljše tehnične pripomočke.

Po Winklrerju je z zdajšnjo organiziranostjo skupnega gospodarjenja z družbenimi in zasebnimi gozdovi končana prva faza podružbljanja zasebne gozdne proizvodnje. V tej fazi smo dosegli:

- strokovno in organizacijsko skladno gospodarjenje z družbenimi in zasebnimi gozdovi v okviru območne gozdnogospodarske delovne organizacije;
- gozdni posestniki so obdržali status lastnika, kot aktivni delavci pa se lahko vključujejo v gozdno proizvodnjo v svojem in drugem gozdu;
- kmetje, lastniki gozdov, sodelujejo polnopravno pri upravljanju gozdnogospodarskih organizacij;
- blagovni promet z gozdnimi proizvodi iz zasebnih gozdov opravlja gozdnogospodarska organizacija;
- vse gospodarjenje, obračun dohodka in izdatkov izhaja iz individualne lastnine po parcelnem načelu.

V naslednji, drugi fazi podružbljanja gozdne proizvodnje, je treba vse bolj uveljaviti oddelčno gospodarjenje z gozdom. Prehod na oddelčno gospodarjenje je prvi pogoj za poenostavitev in ocenitev vseh faz gozdne proizvodnje; to je pri hribovsko-visokogorskih kmetijah, razporejenih v obliki celka, povečini že doseženo.

V tretji fazi podružbljanja se bo vse bolj uveljavilo integralno (kompleksno) gospodarjenje z gozdom. Stvarno lastništvo po parcelah bo postopoma prešlo v obliko idealnega lastniškega deleža na podlagi objektivnih meril. To pomeni, da bomo na določeni površini (oddelku) gospodarili ne glede na lastninske meje, tudi obračun dohodka ne bo več evidentiran po posameznih parcelah, ampak bo dohodek razdeljen po dogovorjenih merilih, ki bodo upoštevala med drugim tudi idealni lastninski delež posameznega posestnika. Zaradi kompleksnosti gospodarjenja bo treba urediti vprašanje rednih dohodkov lastnikov gozdov. Z ustreznimi ukrepi bo treba zagotoviti, da bodo lastniki dobili enakomerne letne dohodke, ne glede na to, ali bo njihova parcela posamezno leto vključena v proizvodnjo ali ne.²

Tak način gospodarjenja bo mogoče doseči le ob specializirani primarni proizvodni dejavnosti, vključenosti razpoložljivega delovnega časa v različne dopolnilne dejavnosti kmetije (turizem, izdelki drobne obrti, primarna predelava lesa, sirarne ipd.)

¹ K. Kautsky: Agrarno vprašanje, CZ Ljubljana 1952, str. 711.

in s tem zagotovljene trajne socialne varnosti. Seštevek dohodkov ne bo pomenil samo sredstev za preživljanje (kot delavcu), pač pa tudi sredstva za nadaljnja vlaganja v razširjeno reprodukcijo.

AGRARNO IN KMEČKO VPRAŠANJE, KMET IN NJEGOVO GOSPODARSTVO

Z agrarnim in kmečkim vprašanjem se ukvarjajo vsi današnji družbenogospodarski in politični sistemi. Vsebina tega vprašanja pa je vendarle različna, saj je zelo odvisna od dosežene ravni gospodarskega razvoja, pa tudi sicer od posameznih dežel z enako stopnjo tega razvoja.

Agrarno vprašanje zajema cel sklop proizvodnih danosti (resursov) in družbeno-proizvodnih odnosov v panogi. Gre torej za vprašanja opremljenosti podeželja za industrijski način proizvodnje; za stopnjo tehniško-tehnološkega razvoja; za doseganje določene stopnje produktivnosti dela, donosnosti proizvodnje; skratka, gre za razvitost panoge kot celote, poleg tega pa tudi za vprašanje družbenogospodarskih odnosov v njej in zunaj nje. Kmečko vprašanje pa je ožji pojem v sklopu prejšnjega in se nanaša bolj ali manj na doseženo stopnjo življenjske ravni kmečkih ljudi, na njihovo sodelovanje v tržni menjavi in delitvi dela, na demografsko pogojeno stanje, na drobnolastniško zgodovinsko pogojeno strukturo ipd.

Za hribovsko alpsko in predalpsko območje, kakršno je naše, je ob obravnavi teh dveh vprašanj vsekakor nujno potegniti vzporednico tudi z gozdnim zemljiščem. Gozd je namreč sestavni, bistveni del kmetije, katerega relativni pomen v dohodku specializirane kmetije se sicer zmanjšuje, saj je znano, da znaša še zmeraj od 60 do 80% skupnega dohodka na kmetiji.

Izraz kmetija obsega po svoji vsebini dva pojma: na eni strani gre za čisto gospodarsko, pridobitniško dejavnost, ki je v naših razmerah povečini tako kmetijske kot gozdarske narave; na drugi strani pa za porabniško, gospodinjsko dejavnost, ki ni ločena od te celote. Kmetija ima torej svojo ekonomsko podlago v kmečkem gospodarstvu. Kmečko gospodarstvo pa samostojno organizira in uresničuje vsa dela z delovno močjo svoje družine na vseh zemljiščih. Gre torej za upravljanje in izvajanje celotne osnovne dejavnosti v ozkem sorodstvenem razmerju. Razumljivo je, da nastopajo ob tem številna spreminjajoča se dela in da zato ozke usmeritve in specializacije del ni, kot je to v drugih panogah. Ker gre v naših delovnih razmerah za gozdarsko im kmetijsko opravljanje dejavnosti na kmetiji, se sistem menjajočih se del tudi po letnih časih nekako ustrezno dopolnjuje.

Pomembno se zdi opredeliti tudi sam pojem kmeta, ker je pri nas ta izraz vsesplošno uporabljen. Vsebinsko z njim označujem neposrednega proizvajalca (delavca), ki se

² I. Winkler: Ekonomika gozdarstva (študijsko gradivo), Ljubljana 1986, BTF, str. 252—253.

ukvarja s kmetijsko in gozdarsko dejavnostjo na svoji kmetiji (zemlji), deloma pa lahko opravlja tovrstne storitve tudi za druge. Kmet praviloma sam dela na svoji zemlji skupno s svojo najožjo družino.

OPREDELITEV SKUPNIH KMETIJSKO-GOZDARSKIH ZNAČILNOSTI

Ob analizi proizvodnih danosti kmetij je nujno opredeliti lastnosti, ki so skupne obema dejavnostma (kmetijstvu in gozdarstvu) in jih zato lahko skupno obravnavamo. Te lastnosti, ki so drugačne kot pri drugih proizvodnih panogah, pa značilne zanju, lahko opredelimo tudi takole:

1. Proizvodnja temelji na zemlji kot objektu izrabljanja, le-ta pa je v zasebni lastnini. Ob preučevanju tega vprašanja lahko trdimo, da lastnina nad zemljo lahko sicer zelo zavira uresničevanje opredeljenih ciljev, toda če proizvodnjo podružbimo, jo torej ustrezno kooperacijsko povežemo, pridobivamo tržne proizvode, ki jih zemlja lahko daje, tedaj zemlja ni nič drugega, kot delovno mesto za ljudi, ki jo obdelujejo. Lastnost lastnine lahko torej presežemo skozi družbeno usmerjeni proizvodni vidik, kajti ljudje, ki delajo na tej zemlji, jo ne gujejo zelo skrbno in z veliko ljubeznijo.
2. V obeh dejavnostih gre za veliko odvisnost od naravnih razmer, ki jih človek ne more spreminjati. V svojem zgodovinskem razvoju in nenehnem boju proti lakoti so ljudje zmeraj izbrali najprimernejše rastline in domače živali (pozitivna selekcija), danes pa povzročamo že celo umetne mutacije. S tem se sicer prilagajamo naravnim danostim, ne bo pa se nam jih posrečilo preseči.
3. V teh dejavnostih gre za čisto organsko (živo) proizvodnjo, zato odnos ljudi do živih stvari ne sme in ne more biti enak, kot je odnos ljudi do različnih drugih proizvodjalnih sredstev (zahteva se razumevanje in ljubezen). Ker žive stvari v svojem razvoju prehajajo skozi razne faze, je vsaki od njih potrebna druga vrsta in količina človeškega dela; od tod tudi sezonska narava dela.
4. Kmetje — proizvodni delavci, ki se ukvarjajo s tovrstno proizvodnjo, živijo tako rekoč s svojimi proizvodjalnimi sredstvi in so neposredno zainteresirani za proizvodne uspehe — to pa je družbena odlika. Vendar je zaradi razdrobljene, nekoncentrirane proizvodnje težko izpeljati delitev dela, zato se potrebno praktično in strokovno znanje posameznih proizvodjalcev dosega počasi in zaradi tega se tudi počasneje povečuje produktivnost dela.
5. Vedno večja je razlika med proizvodnim in delovnim časom — v industriji pa je prav nasprotno; v obravnavanih dejavnostih se delovni čas posameznih faz sicer skrajšuje zaradi boljše tehnične opremljenosti, celoten proizvodni čas (proces) pa ne, in zato so omejene možnosti po povečanju obrata kapitala vloženi sredstev.

Zaradi pravkar navedenih lastnosti je jasno, da se razni ukrepi v teh panogah ne pokažejo takoj v povečani proizvodnji, pač pa šele čez dalj časa.

SUMMARY

It is characteristic of both, agriculture and forestry, that they have the same basic means of production, namely the soil which is completely determined, and that in both sciences the production process takes place in the open air. In agriculture though, the law of decreasing border relations is present, because it utilizes the natural resources with larger and larger inputs, while forestry on the other hand, manages according to the principle of natural systems. A long cycle of the return of the capital is characteristic of both branches, forestry in particular.

When discussing the farm related agricultural questions in the Alpine and sub-Alpine area, it is absolutely necessary to draw a parallel for forest land, too, because forests represent an important part of farms and although their share in the income has been decreasing, it still represents 60—80%.

Farms as wholes, can be separated neither from activities which represent economy and sources of income to the farmer and have an agricultural and forestry character, nor from the consumer-household activities. Namely each farm has its own economic base in its own farm economy while all the work is done by members of the family.

Under circumstances, where production is based on the fact that the majority of means of production are common property, where production is decentralized and defined on the basis of social distribution of work, some contradictions between utilization and exchange value of goods, between individual and collective work, and in particular between socially required and socially acknowledged work, are still preserved. Yet socialized production demands a permanent and efficient solution to previously mentioned contradictions. A farmer therefore does not need assistance — from the point of view of material and social security — that would make him feel assisted, yet we have to help him with knowledge and technological achievements, and we have to re-orient him into additional activities (e.g. tourism, primary wood processing, etc.).

The question of the demographic situation arises parallel to production resources. Nowadays we are in a situation where we should stop the process of changing agricultural land into non-agricultural, we should lose no more active farmers if we want to reach the longterm goals. It is therefore extremely important to know how to pass on the knowledge to these people and how to — via sensible production processes — assure them a steady and reasonably high income. Inheritance is becoming a serious problem. Namely if there is no heir, there is no one to be educated and there is no motive for an increased income of a farm.

Agriculture and forestry represent an important basis for future economy of the sector which has been studied. A job on a farm that is suitably equipped and is situated on suitable land (suitable from the configuration point of view) can be interesting and attractive and can even acquire certain business prospects in the future, which will represent a demographic consolidation and economic stability for those people who will remain on farms.

When there are many individual farms in an area, the production is not massive, the general economic development and the level of means of production are rather low, the only acceptable principles are those of cooperative societies and of working methods and ways of professional workers which should be in accordance with each other in both fields. They are also the only suitable way to gradually change the present conditions, to socialize private production and to develop new socio-economic relations.

People are attached to a certain area, not only because they own the land, but also because of tradition, social environment and values. In this way, our farmers have a well defined position, entertainment and relaxation, support when in trouble — all in all a clear position and status. What we are talking about is a precious system of socio-sociological-moral values.

REFERENCE

- E. KARDELJ, 1959. Problemi socialistične politike na vasi, Ljubljana.
- K. KAUTSKY, 1952. Agrarno vprašanje, CZ Ljubljana.
- J. KUMER, 1984. Model organiziranja kmetijstva in gozdarstva v zasebni lastnini na podlagi ugotovljenih možnosti razvoja v občini Mozirje, VEKŠ Maribor.
- I. WINKLER, 1986. Ekonomika gozdarstva (študijsko gradivo), BTF — V TOZD za gozdarstvo, Ljubljana.